

Életre keltett Janáky-mestermű Hódmezővásárhelyen

A befalazott ablak szépsége

A Bessenyei Ferenc nevét viselő, 2012 végére teljesen felújított kulturális központ nem csupán Hódmezővásárhely kiglancolt utcájának legszexibb jelensége, de zsebtükre a magyar architektúra elmúlt hetven évének, és egy kimagaslóan tehetséges építészcsalád több generációjának emlékét is őrzi.

■ Hódmezővásárhelyre érkezve nehéz elhinni, hogy a magyar vidék problémákkal küszködne. Az M5-ös szegedi elkerülőjétől tíz perc az út, ezalatt a két várost összekötő villamos ötlete abszurdból hihetővé érik. A századfordulós centrum frissen kövezzve, tágas polgárházai tarkára pucolva. A városháza tornyától kőhajításnyira új négycsillagos szálloda, távolabb sportcsarnok, strandfürdő-uszoda, kulturális téren pedig ott az Alföldi Galéria, a Holokauszt Múzeum és a kommunizmus éveit bemutató EmlékPont. A főleg képzőművészeti profilú Tornyai János Múzeumot most bővítették, bár az új szárnyak homlokzati festéséről tapintatunk együttérző hallgatásra int. Turistaszemmel a város virágzik, noha atmoszféráját átszővi némi, tán a városvezetés habitusából fakadó, konkrétumokban szinte megfoghatatlan díszletszerűség, finom monarchikus nosztalgia – közös jellemzője több vidéki városunknak.

Ha teszem azt, a Szántó Kovács János utcában álló Petőfi Művelődési Központ felkeresé-

sére érkezünk a városba, tudni érdemes, hogy az agrárszocialista földmunkásról elkeresztelt közterület e szakasza ma már a debreceni polgárcsaládból származó hajdani városvezető, dr. Rapcsák András nevét viseli, az Alföld poétájának helyét pedig a hódmezővásárhelyi születésű Bessenyei Ferenc foglalta el. Az épület azonban ugyanaz, bár korántsem változatlan: az 1948–49-ben Janáky István és Jánossy György tervei alapján emelt házat 2010–2012 között felújították és önálló tömbbel is bővítették ifjabb Janáky István, Janáky György, valamint Janáky Füredi Gizella tervei alapján, európai uniós támogatással,

1,12 milliárd forintból

Egy vidéki művelődési központ felújítása viszonylag ritkán érdemel országos figyelmet. A hódmezővásárhelyi PMK, helyesebben BFMK azonban fontos szereplő a hazai építészettörténeti kánonban: egyike a kevés kompromisszumoktól mentes műnek korai és érett

modernista architektúránk idejéből. Nyugat-Európa-hoz viszonyítva itthon szűk húszéves csúszással, csak a harmincas évek közepétől lehetett középületet tervezni modern stílusban. 1945-től viszont az újjáépítések és a társadalom átszervezésének eszközeként a funkcionalista modernizmus magától értetődő módon

vált az egyetlen elfogadható formanyelvűvé – egészen 1948–49-ig, a fordulat éveit követően ugyanis itthon is jött az előírt szocialista realizmus. Az intervallum, azaz a háború vége és az ötvenes évek eleje közötti időszak csekély számú háza a magyar építészet kiemelkedően fontos emlékei közé tartozik: egyszerre szublimátumai a húszas-harmincas évek progresszív undergroundjának, jelképezik a (manapság feledésre ítélt) második magyar köztársaság szabad vagy önmagát annak érző szellemiségét, és jelentik az ötvenes évek végétől újra magára találó modernizmus gyökereit. Olyan házakról beszélünk, mint a Városliget szélén álló egykori MÉMOSZ-székház, a ferihegyi reptér 1-es terminálja, az Erzsébet téri buszpályaudvar – vagy a kevés vidéki példa egyike, a hódmezővásárhelyi Petőfi Művelődési Központ.

Utóbbi vezető építész, Janáky István fontos szerepet vállalt a modern eszköztárának hazai elfogadtatásában és az utánpótlás kinevelésében egyaránt. A műhelybe hívott fiata-

lok legtehetségeibei közé tartozott a bő húsz évvel fiatalabb, Dániában tanult Jánossy György is, itteni tervezőtársa. A hódmezővásárhelyi kultúrház ennek a két független, európai építésznek a legfontosabb közös munkája; a nyilvánvaló anyagi megkötések ellenére is teljes értékű épület. A városközponttól kétszáz méterre, egy régi iskola helyén emelték, az utcának hátat fordító görögkeleti templom szomszédságában. A főhomlokzat földszintje hátrahúzódik; az öt ajtó elé húzott oszlopos tornác egyszerre idézi a parasztházakat és a modern építészeti egyik jellemző bejárat megoldását. A földszint felett a középületjellegű hirdető kétemeletes, egyenes záródású portikusz. Fából készült „függönyfala” mögött eredetileg az első emeleten irodák, a nagyobb belmagasságú másodikon szakköri termek kaptak helyet. A monumentális hatású épület valódi méreteit a meglepően kicsi, kétszintes előcsarnok mutatja leginkább, falán Németh József hatvanas évek elejéről származó freskójával. Az eredetileg karzatos színházteremhez baloldalt rövid, az öltözőket tartalmazó szárnyat csatoltak – és az eredeti háznak ezzel vége is. A helyi téglából rakott homlokzatokat nyersen hagyták, a tetőre az akkoriban széles körben használt hullámpala került; a bejárat és az előcsarnok betonoszlopainak felületét kalapáccsal dolgozták érdesre. Az utcai frontra tervezett népiskolai szárny sosem készült el, megnyitották viszont a templomkertet; a háztömb hátsó felét pedig Schall József szép, téglahomlokzatú lakóházaival építették körbe.

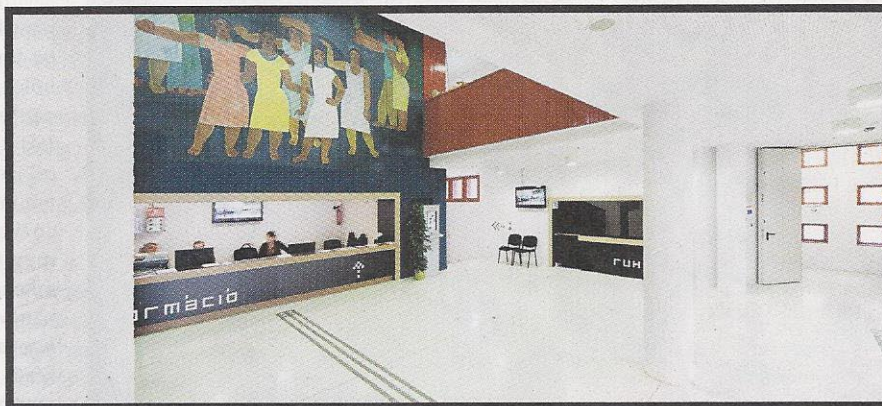
Mire 2008-ban műemlékké nyilvánították, a számos bővítés és átépítés alig hagyott meg valamit a művelődési központ eredeti állapotából. Felújítására Janáky István két építész fia kapott megbízást, akik

még együtt dolgozhattak édesapjukkal

a hatvanas évek elején. Mindketten saját nevükön is elismert építészek, ifjabb Janáky István azonban ennél is több: ugyancsak generációk számára meghatározó tanár és teoretikus. Meggyőződéssel vallotta, hogy „az építészetről nem lehet írni”, viszont minden alkalmat megragadott, hogy szóvá tegye. Izgatta a festői felületek és játékok, az építőanyagok testiisége, a spontaneitás rejtező szépsége, de sosem távolodott el a modernitás eszméjétől, így – többek között – a hazai organikusok leg-

hevesebb kritikusi közé számított. Különösen 1992 után, amikor a sevillai világkiállításon nem az ő pályázatnyertes munkája, hanem a kormány közbeavatkozását követően Makovecz Imre pavilonja képviselhette Magyarországot. Akárcsak édesapja, ifjabb Janáky István is munka közben hunyt el: nem sokkal a BFMK átadását megelőzően, az utolsó egyeztetések egyikén lett rosszul.

Amit a Janáky testvérek műveltek apjuk hódmezővásárhelyi házával, az valahol félúton jár a klasszikus műemléki helyreállítás és a funkcióörzítő felújítás között – de mindkettőnél jóval többet ad. A legfontosabb új jelentésréteg akkor válik nyilvánvalóvá, ha körüljárjuk a házat. Az eredeti felületeket és tömeget megtisztították az elmúlt évtizedek lerakódásaitól, de ezt a műveletet tudatosan láthatóvá is tették: a befalazott ablakok körvonalai, a hozzáépítések érezhetően, de nem bántóan elkülönülnek az eredetitől. A templom felől maradt a régi markáns, a belső

funkciókat leképező tömegtagolás, az öltözőszárny azonban a hozzásimított toldalékokkal és az ide került föld alatti helyiségeket bevilágító udvarral gazdagabbá vált. Az összkép azt a hatást kelti, mintha évszázadok alatt, lassacskán szervesült volna egésszé, akárcsak a környező házak tűzfalai: anyagiségében őszinte, puritánságában újszerű és rafinált. Egyszersmind meglepően kortárs – mint a maga idejében az épület. A legmeghatározóbb változás a főhomlokzat függönyfalának vadító vörös barnája, amitől egy csapásra ez lett az utca legszexibb háza, már ha ilyesmiről beszélhetünk egyáltalán.

Az átépítés a belsőben meghatározó. A főhomlokzat mögötti szobácskák helyén tágas, többfunkciós (a második emeleten mobil falakkal tagolható) tereket hoztak létre. A színházterem padlóját lejtőssé alakították, így bejárat az első emeletre vándorolt; az új akusztikai mennyezet és a székek minden fellengzéstől mentesen, szerényen elegánsak. A kisebb helyiségek, irodák részben az új föld alatti szekcióba, részben a háztömb belsejében emelt új tömbbe kerültek. A Göde András köz-

reműködésével ki- és átalakított belsőt ugyancsak a kortalan modernitás jellemzi. Az alapvetően hófehér tereket a nyílászárók vörös-barna foltjai, illetve néhol előbukkanó, élénk kék és sárga falszakaszok élénkítik; ez a környezet a legjobbat hozza ki az előcsarnok egyébként nem túl értékes falképéből. A padlón és a lépcsőkön váltogatott kétféle műkö burkolat

kedves játék,

a színházterem oldalfalának fröcskölt vakolata pedig az eredeti épületnek tett szép, de, fájdalom, kevésbé praktikus gesztus. A tájékoztató rendszer nehezen olvasható, geometrikus tipója, eltúlzott méretű feliratai túlzásnak hatnak.

A homlokzat és a környező terek téglaburkolata mellett a geometrikus, letisztult formák is összekapcsolják a régi épületet a lepusztult lelkészlak helyén emelt, négyzetes alaprajzú újjal. Míg amott a teljes akadálymentesség észrevétlenül lett a ház részévé, itt tömegformáló

eszköz: az alsó és a felső szint egyaránt két hosszú, közös sarokból induló rámpán közelíthető meg. Utóbbi végigvezeti a látogatót az épület két oldalán, a túlsó szögletben elhelyezett bejáratig, feltárva a templom főhomlokzatát és a környező lakóépületek szépen helyrehozott belső frontjait. A hullámpalával fedett tető síkja a régi épület felé lejt; a tornaterem két hatalmas ablaka a belső részévé teszi a környező házakat. Az új épület olyan önálló entitás, amely minden ízével környezetéhez illeszkedik.

A beruházás részeként újult meg a barokk görögkeleti templom, és elkészült a Rapcsák utca gyalogosítása is, a budapesti Újirány csoport tervei alapján. Tisztességes munka ez is, az is, de a felújított művelődési ház mindkettőt vokálba küldi. Janáky István nagy erényéhez, hogy a modernizmus érthető, sőt, szerethető arcát mutatja meg, a forma és funkció egyenrangú párosához fiai képesek voltak harmadikként odarakni az anyagszerűség szépségét. Olyan építészeti ez, amit gyakrabban látunk viszont manapság külföldi sztárok munkáiban, mint idehaza – és amelynek értékei tartósabbnak bizonyulnak majd a múltó divathullámoknál.

Kovács Dániel,
a hg.hu főszerkesztője

A cikk a Kortárs Építészeti Központ (KÉK) és a Narancs közti együttműködésben, az NKA támogatása mellett jött létre.